

Een project van:
Jan Halin – Osger Open Mon.dag
Dineke Peddemors – Hist. Ver. Oegstgeest
Jacques Thorn – Hist. Ver. Oegstgeest

Oorlogssporen in Oegstgeest Opdrachtenblad

*Oorlogssporen in Oegstgeest
Project voor leerlingen van de groepen 7
en 8 van Oegstgeester basisscholen*

Aanleiding

Het Comité Herdenken & Vieren (H&V) heeft het initiatief genomen tot het plaatsen van Stolpersteine/Struikelstenen en heeft daartoe het gemeentebestuur benaderd. Het College van Burgemeester en Wethouders ondersteunt van harte dit initiatief en neemt een eigen verantwoordelijkheid betreft plaatsing en onderhoud van de Struikelstenen. Het Comité H&V heeft de Historische Vereniging gevraagd om samen te werken met het achterhalen van de achtergronden van deze slachtoffers van het nationaalsocialisme.

In de Tweede Wereldoorlog zijn burgers uit hun huizen gehaald en op transport gesteld naar de vernietigingskampen. Dit betrof Joden, Sinti en Roma, gehandicapten, psychisch zieken, homoseksuelen, Jehova's, politieke tegenstanders, verzetsstrijders. Struikelstenen vertellen verhalen van deze naar de dood afgevoerde dorpsgenoten. Zo wordt heel concreet verloren informatie opgediept van dorpsgenoten die gedeporteerd zijn. Struikelstenen zijn oorlogssporen van in onze directe omgeving.

Onderdelen van het project

1. Oorlogssporen in Oegstgeest
  - ✓ Docentenhandleiding
  - ✓ Leerlingenproject

2. Oorlogssporen - uitwerking
  - 2.1 Struikelstenen vertellen verhalen

  - 2.2 Andere oorlogssporen in / uit Oegstgeest
    - ✓ Marinus van der Lubbe – metselaar uit Oegstgeest
Kort infoblok met vragen. Deelproject wordt afgesloten met een korte presentatie.

    - ✓ Bron: Ruurd Kok (2020), *Bang voor mooi weer: Oorlogssporen in Leiden en omgeving*. Leiden: Ginkgo.
<https://www.youtube.com/watch?v=AzLjaBwhRIq>
Diverse hoofdstukken.
Uit de YouTube film Hoofdstuk 3: *Verdedigingswerken* en Hoofdstuk 4: *De Canadezen*.

    - ✓ Oorlogsmonumenten in Oegstgeest
Bos van Wijckerslooth – met beeld van Herbert Nouwens
Vrouwen in het verzet, bij Jelgersma/Gemeentehuis beeld van Jan Wolkers.

3. Jeugdliteratuur – gedichten

In het project worden gedichten opgenomen en wordt verwezen naar jeugdliteratuur en hoe deze meer algemeen te gebruiken i.h.k.v. de behandeling van de Tweede Wereldoorlog. Jeugdliteratuur biedt leerlingen een rijke kijkwijzer naar wat oorlog is en voor impact heeft op het leven.

Opdracht en bronnenbladen met extra informatie over de mensen achter de Stolpersteine en verdere gebeurtenissen in Oegstgeest tijdens WO II. (+docentenhandleiding)

Op de website van de Historische Vereniging Oegstgeest <https://historischeverenigingoegstgeest.nl> kun je doorklikken op produkten - jeugd – Stolpersteine. Hier is de pagina aangemaakt met Opdracht: *Oorlogssporen in Oegstgeest* waarop alle informatie voor de leerlingen te vinden is. Daaronder staan bronnenbladen met informatie over de gedeporteerden en andere gebeurtenissen, zoals het verzet en het verraad. Ook de moeilijke keuze van de directeur van Endegeest komt aan bod.

Steen

er ligt een steen
een struikelsteen
voor jouw oude deur

niet iedereen
ziet hem, maar
hij ligt daar
stevig

en soms
staat iemand
even stil

een stem zwijgt
de steen zegt

dat je hier woonde
leefde
liefhad
hoorde

en op een dag verdween
in het tweeduister
een spoor
naar het oosten

je kwam niet terug
maar een kind
noemt vandaag
jouw naam

Stevine Groenen, groep 8
bij plaatsing Struikelsteen in Rijssen

AARDRIJKSKUNDE

*zij had een onvoldoende
voor aardrijkskunde die dag,
maar een dag later wist zij precies
waar treblinka lag.*

héél even maar.

Ida Vos

Het gedicht is afkomstig uit de bundel **Vijfendertig Tranen (1975)**, door **Ida Vos** opgedragen aan haar 31 vermoorde klasgenootjes en de vier die overleefden, waaronder zichzelf.

1. Struikelstenen vertellen verhalen

Opdracht 1: *Wat zijn zg. Stolpersteine of Struikelstenen?*

Volg de opzet van onderzoekend leren.

Leerlingen

Opdracht

Wat zijn Struikelstenen?

- Heb je er wel eens van gehoord? Noteer wat je ervan weet en deel deze informatie.
- Achterhaal de achtergrond van de idee en uitvoering van Struikelstenen en vat bondig samen in een korte tekst.

Neem voor het schrijven van de tekst als doelgroep geïnteresseerde middenbouwleerlingen.

Elke groepsgenoot schrijft een korte tekst. Bespreek met elkaar vervolgens de teksten en kom tot een gemeenschappelijke tekst. Controleer op grammatica en spelling.

Bron: Handreiking voor de organisatie van STOLPERSTEIN-plaatsingen met scholieren

Gunter Demnig

Het project "STOLPERSTEINE" - vertaald "struikelstenen" - is een initiatief van de Keulse kunstenaar Gunter Demnig. Met behulp van 10x10 cm grote gedenkstenen herinnert hij sinds 1994 aan het lot van alle mensen die ten tijde van het nationaalsocialisme in diverse Europese landen werden buitengesloten, vervolgd, gedeporteerd en vermoord en voor de slachtoffers die onder zware geestelijke druk zich het leven genomen hebben. De struikelstenen van beton met daarop een plaat messing waarop een individueel inschrift worden in de grond geplaatst.

De struikelstenen worden in de regel daar geplaatst waar de slachtoffers vrijwillig woonden of werkten voordat ze werden weggehaald. Het dient ertoe die mensen niet te vergeten die ooit op deze plaatsen geleefd, gelachen en gehuild hebben, maar slachtoffer werden van de nationaalsocialisten en de bezetter. De gedenkstenen dienen als waarschuwing voor ons allen: We mogen het in onze tijd en samenleving niet toelaten dat deze gruweldaden zich waar dan ook herhalen.

Bron: Wikipedia

Stolpersteine, ook bekend als **struikelstenen**, is een project van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig (geboren in 1947 in Berlijn). Het is een over geheel Europa verspreid monument voor de slachtoffers van het nationaalsocialisme. In Friesland worden de gedenktekens *stroffelstiennen* ("struikelstenen") genoemd, in Vlaanderen ook wel 'gedenkasseien'.

Demnig brengt deze gedenktekens aan in het trottoir voor de vroegere woonhuizen van mensen die door de nazi's verdreven, gedeporteerd, vermoord of tot zelfmoord gedreven zijn.

Deze *Stolpersteine* herinneren aan Joden, Sinti en Roma, politieke

gevangenen, dienstweigeraars, homoseksuelen, Jehova's getuigen en gehandicapten. Hoe Demnig aan de naam *Stolpersteine* is gekomen weet hij zelf niet meer, maar hij citeert met instemming een scholier "*Man fällt nicht über die Stolpersteine, du stolperst mit dem Kopf und dem Herzen*" (men valt niet over de *Stolpersteine*, je struikelt met je hoofd en je hart).

De stenen zijn van beton. Op de kop van 10 x 10 cm zit een messing plaatje, waarin de naam, geboortedatum, deportatiedatum, plaats en datum van het overlijden zijn gestanst. De stenen werden lange tijd alle door Demnig zelf met de hand gemaakt en geplaatst. Genoodzaakt door de stormachtige ontwikkeling van het project, laat hij zich sinds 2005 ondersteunen door de bevriende beeldhouwer Michael Friedrichs-Friedländer, die de stenen maakt. Demnig plaatst de eerste *Stolpersteine* in een gemeente nog altijd zelf. Als er vervolgens opnieuw *Stolpersteine* geplaatst worden, kan dat in overleg door de lokale gemeenschap worden gedaan.

Opdracht 2: *Struikelstenen vertellen verhalen*

Helaas zijn ook in ons dorp bewoners afgevoerd naar de vernietigingskampen. Vraag aan juf of meester een *Struikelsteen* adres in Oegstgeest en ga op onderzoek uit naar wie daar hebben gewoond, en wat met de bewoners vervolgens gebeurd is.

Je vindt de informatie op de website van de Historische Vereniging Oegstgeest. Deze lijst wordt de komende jaren aangevuld als er nog meer *Struikelstenen* worden geplaatst.

Leerlingen

Opdracht

Ga naar juf of meester en vraag naar een adres waar dorpsgenoten hebben gewoond die weggehaald zijn uit hun huis en lees de informatie van deze bewoners, gezinnen. Schrijf vervolgens een korte tekst over wat jullie te weten zijn gekomen.

2. Andere oorlogssporen in / uit Oegstgeest

Kies als groepje een van de onderstaande onderwerpen en ga op onderzoek uit. Bespreek vooraf met juf of meester welk onderwerp jullie willen onderzoeken opdat zoveel mogelijk onderwerpen aan bod komen. Informatie is te vinden op de website van de Historische Vereniging Oegstgeest.

Leerlingen

Opdracht

Wie was Marinus van der Lubbe en waardoor is deze Oegstgeestenaar bekend geworden?

Duik in de onderstaande bronnen en beantwoord de volgende vragen”

1. Wie was Marinus van der Lubbe en wat is de relatie met Oegstgeest?
2. Wat zou Marinus van der Lubbe hebben gedaan waarvan hij beschuldigd werd?
3. Wat is jullie mening over deze beschuldiging en motiveer jullie standpunt, vertel waarom jullie dit van mening zijn.

- ✓ Marinus van der Lubbe – metselaar uit Oegstgeest
Kort infoblok met vragen. Deelproject wordt afgesloten met een korte presentatie.

Bronnen:

- https://nl.wikipedia.org/wiki/Marinus_van_der_Lubbe
- De bekendste Leidenaar na Rembrandt: Marinus van der Lubbe.
<https://sleutelstad.nl/2023/02/17/de-bekendste-leidenaar-na-rembrandt-wie-was-marinus-van-der-lubbe/> (filmpje en tekst)
- <https://www.4en5mei.nl/oorlogsmonumenten/zoeken/3729/leipzig-monument-voor-marinus-van-der-lubbe>

- https://www.youtube.com/watch?v=UwTEC_5LJdU (achtergrondinformatie over ontstaan macht van Hitler en brand Rijksdag en veroordeling Marinus v.d. Lubbe)

Opdracht

Er zijn sporen van de Tweede Wereldoorlog in ons dorp te vinden en er zijn monumenten die ons herinneren aan de gruwelijkheden van oorlog. Ga op onderzoek uit.

Lees de informatie uit het boek van Ruurd Kok (2020), *Bang voor mooi weer: Oorlogssporen in Leiden en omgeving* en bekijk de filmpjes.

Denk na over hoe jullie wat jullie ontdekt hebben en willen presenteren aan de groep. Maak met andere woorden een beeldverslag van oorlogssporen in Oegstgeest.

Bron: Ruurd Kok (2020), *Bang voor mooi weer: Oorlogssporen in Leiden en omgeving*. Leiden: Ginkgo.

Uit de publicatie:

8. 'Schieten was dien middag hevig'

o.a. oorlogsgraven Groene Kerkje

20. 'De stad wordt verdedigd en beschermd'

Uit de youtube film : <https://www.youtube.com/watch?v=AzLjaBwhRIg> Hoofdstuk 3: *Verdedigingswerken*

26. Kappen tot bezetter het verbiedt

27. Eten bietsen bij de bunkerbouwers / Oorlogsmonument Bos van Wijckerslooth

31. Canadezen lieten granaat liggen / YouTube Hoofdstuk 4: De Canadezen.

<https://www.youtube.com/watch?v=AzLjaBwhRIg>

Opdracht Beelden herinneren ons aan de Tweede Wereldoorlog.

Ook in ons dorp hebben wij monumenten die ons herinneren aan de Tweede Wereldoorlog en wel in het Bos van Wijckerslooth – met beeld van Herbert Nouwens en 'Vrouwen in verzet' (2011) voor Jelgersma/Gemeentehuis, een beeld van Jan Wolkers. In Haaswijk is in de middenberm van de Kleyn Proffijltaan is een klein monument voor de bemanningsleden van een Halifax vliegtuig dat op deze plaats is neergestort.

Vragen:

1. Waarom is herdenken belangrijk?

Bespreek in je groep de volgende vragen en vat de informatie samen. Werkvorm: denken-delen-uitwisselen. Beantwoord eerst voor jezelf de vraag en bespreek vervolgens de antwoorden met elkaar en noteer waarover jullie het met elkaar eens zijn.

Herdenken is belangrijk vanwege/omdat:.....

2. Lees de informatie over de monumenten in ons dorp op de pagina van de website van de Historische Vereniging Oegstgeest en bekijk de website.

- Monument Bos van Wijckerslooth

(<https://www.4en5mei.nl/oorlogsmonumenten/zoeken/2043/oegstgeest-oorlogsmonument>)

Ga naar de website en pak het fotoblad van het monument erbij (zie map *Beelden herinneren ons aan de Tweede Wereldoorlog*) en beschrijf wat je ziet, maak als het ware een woordschilderij van het monument zodat iemand die het niet ziet een beeld heeft van het monument.

Beantwoord de vraag: wat vind jij / wat vinden jullie van dit oorlogsmonument? Waarom is het een herinnering aan de Tweede Wereldoorlog?

➤ Vrouwen in verzet

(<https://www.cultuurfondsogstgeest.nl/projecten/beelden-in-oegstgeest/vrouwen-in-verzet-jan-wolkers>)

Ga naar de website en bekijk het monument erbij en beschrijf wat je ziet, maak als het ware een woordschilderij van het monument zodat iemand die het niet ziet een beeld heeft van het monument.

Er is over dit monument heel weinig informatie te vinden. Dit komt op termijn.

Beantwoord de vraag: wat vind jij / wat vinden jullie van dit oorlogsmonument? Waarom is het een herinnering aan de Tweede Wereldoorlog?

➤ Monument Kleyn Proffijtlaan

(<https://www.4en5mei.nl/oorlogsmonumenten/zoeken/3345/haaswijk-oorlogsmonument>)

Ga naar de website en pak het fotoblad van het monument erbij (zie map *Beelden herinneren ons aan de Tweede Wereldoorlog*) en beschrijf wat je ziet, maak als het ware een woordschilderij van het monument zodat iemand die het niet ziet een beeld heeft van het monument.

Beantwoord de vraag: wat vind jij / wat vinden jullie van dit oorlogsmonument? Waarom is het een herinnering aan de Tweede Wereldoorlog?

3. Gedichten en boeken over de Tweede Wereldoorlog

Anne Frank

- ✓ Anne Frank, *Het Achterhuis*. 1947 verscheen de eerste uitgave van het dagboek van Anne Frank (12 juni 1942 tot 1 augustus 1944).
- ✓ Janny van der Molen, *Buiten is het oorlog*, 2013.
Janny van der Molen beschrijft het leven van Anne Frank zo zorgvuldig mogelijk, aan de hand van tien thema's: spelen, familie, oorlog, maatregelen, angst, dagboek, overleven, verliefd, verraden, verschrikkingen. Speciaal voor kinderen die nog net iets te jong zijn voor Het Achterhuis, het dagboek van Anne Frank.
- ✓ Marcel Prins en Peter Henk Steenhuis, *Ondergedoken als Anne Frank*, 2015.
Het bekendste onderduikverhaal is dat van Anne Frank. Maar er waren natuurlijk veel meer kinderen die ondergedoken zaten, en een aantal heeft de oorlog wel overleefd. In dit boek vertellen veertien van hen hun onderduikverhaal. Zo lees je over Maurice, die samen met zijn broertje ontsnapt uit de trein naar Westerbork. En over Jaap, die zich in de vuilnisbak verstoppt als de Duitse commando's het huis binnenvallen. Over Jack die geslagen wordt door zijn onderduikmoeder. Maar ook over Rita, die het zo fijn heeft bij haar onderduikouders dat ze eigenlijk niet meer weg wil. Kijk ook op de website www.ongedokenalsannefrank.nl, daar vind je animaties van de verhalen, foto's en nog veel meer informatie!

Oudere klassiekers over Wereldoorlog II

- ✓ Peter van Gestel, *Wintereis*, 2001
Een schitterende roman over het grote verzwijgen van vlak na de oorlog, over het (be-)vriezen en (ont-)dooien, over het eerst niet en later wel verwerken van verdriet. Een roman over vriendschap, het gemis van ouders die in de oorlog vermoord zijn of, zoals Thomas' moeder, vlak na de oorlog overleden aan de griep.
www.wouterpieterseprijs.nl Ga naar winnaar 2002 voor info en lessuggesties.
- ✓ Jaap ter Haar, *Boris*, 1966
- ✓ Evert Hartman, *Oorlog zonder vrienden*, 1979 (vanuit Duits perspectief)
- ✓ Jan Terlouw, *Oorlogswinter*, 1972

Meer recente boeken

- ✓ John Boyne, *De jongen in de gestreepte pyama*, 2006
De jongen in de gestreepte pyama is een bestseller van John Boyne. Wereldwijd zijn er miljoenen exemplaren verkocht en het boek is zelfs verfilmd. Het verhaal laat een grote indruk achter op de (jonge) lezers.
De vader van Bruno is een hoge nazi. Hij maakt promotie en daarom verhuizen ze naar een nieuw huis dat aan de rand van het concentratiekamp Auschwitz staat. Achter een hek bij het nieuwe huis ziet Bruno mensen in gestreepte pyama's. Bruno heeft geen vrienden en sluit een vriendschap met de Joodse jongen Shmuel uit het concentratiekamp. Dit heeft echter grote gevolgen.
- ✓ Annemarie van den Brink en Suzanne Wouda, *Oorlog in inkt*, 2020
Zeven meisjes en jongens vertellen aan de hand van hun verhalen (dagboeken) in *Oorlog in inkt* hoe het was om in de Tweede Wereldoorlog te leven. De meest uiteenlopende verhalen komen voorbij vanaf verschillende plekken.
De verhalen van deze kinderen kunnen kinderen die nu leven zich niet meer voorstellen. Bijvoorbeeld vluchten voor bommen, altijd honger hebben en weggehaald worden bij je ouders en naar een kamp worden gestuurd. Dit soort verhalen zal je tegenkomen.
- ✓ Arend van Dam, *Hoe fel de zon ook scheen*, 2020
Hoe fel de zon ook scheen neemt de jeugd aan de hand van 20 verhalen mee terug naar de tijd van de Tweede Wereldoorlog. Niemand beter dan Arend van Dam kan dat geweldig op papier zetten.

In deze verhalen maak je kennis met bekende en minder bekende mensen. Bijvoorbeeld olympisch atlete Rie Mastenbroek en Miep Gies ga je ontmoeten. Miep Gies hielp de familie Frank met onderduiken. Je gaat nog meer helden ontmoeten met fascinerende verhalen!

- ✓ Martine Letterie, *Oorlog zonder vader* (2008), *Scherven in de nacht* (2009), *Kinderen met een ster* (Bekroond met een Zilveren Griffel), 2016), *Verboden te vliegen* (2019) *Wij blijven bij elkaar* (2020). Ga naar de website voor meer informatie: www.martineletterie.nl
- ✓ Benny Lindelauf, *De hemel van heivisj*, 2010
Het is 1938 als Fing Boon haar verhaal begint. Fing is het oudste meisje in een groot en arm gezin. Met haar twee zusjes en vier broers, haar vader en haar oma woont ze in een groot huis, dat Negen Open Armen heet en dat een eind buiten een Zuid-Limburgs stadje staat. Aan het begin van het verhaal valt een droom van Fing in duigen: in plaats van dat ze mag doorleren voor onderwijzeres, moet ze gaan werken bij de Sigarenkeizer. Dat werk stelt niet veel voor: ze wordt vooral ingehuurd als vriendin en oppas van Liesl, het rare nichtje van de vrouw van haar baas.
Dan breekt de Tweede Wereldoorlog uit. Fings leven wordt behoorlijk ingewikkeld als haar vader en broers worden opgepakt, en als de jongen op wie zij verliefd is, aan de kant van de vijand blijkt te staan. Maar het kan nog erger, en het wordt ook erger. In die verwickelingen blijkt Liesl, die niet alleen maar raar is, een grote rol te spelen.
- ✓ Dolf Verroen, *Oorlog en vriendschap*, 2020
Prachtig verhaal over een onmogelijke vriendschap in oorlogstijd. Ik was elf toen de oorlog uitbrak. Op een vroege ochtend vlogen de vliegtuigen van de vijand zo laag over de huizen dat je de gezichten van de piloten kon zien. Ik vond het spannend, maar al gauw werd het angstig.
In onze klas zaten Joodse kinderen en kinderen van verraders. Zelfs de meester durfde niet meer te zeggen wat hij dacht. Wij kinderen hadden eigenlijk niets met de oorlog te maken. Zeker als het om vriendschap ging. Of toch?
- ✓ Jacques Vriens, *Oorlogsgeheimen*, 2007
Tuur is 11 jaar en woont in een Zuid-Limburgs dorp. Het dorp is bezet door de Duitsers. De beste vriend van Tuur is Lambert. Maar dan komt er opeens een nieuw meisje in de klas, genaamd Maartje. Ze vertelt een groot geheim aan Tuur en hij mag dat aan niemand vertellen, zelfs niet aan Lambert.
Het gaat mis en de kinderen gaan de oorlog nu echt van dichtbij meemaken..

Bronnen en andere suggesties:

<https://www.kinderboekenjuf.nl/kiezen/tweede-wereldoorlog-kinderboeken-top-10/>

<https://kinderboekenjournaal.nl/2020/06/11-boeken-over-de-tweede-wereldoorlog/>

actuele situatie: <https://www.warchild.nl/verhalen-van-kinderen/>

Gedichten

<https://www.4en5mei.nl/voor-organisatoren/herdenking-organiseren/gedichten>

Raadpleeg bundels en bloemlezingen in de schoolbibliotheek.

Tijdschrift *DICHTER* no. 27 twee minuten (2023). www.stichtingplint.nl